
Мирослава Костић
(Институт за историју уметности, Филозофски факултет, Београд)

ВИЗУЕЛНЕ ПРЕДСТАВЕ СРБА ВЛАДАРА СВЕТИТЕЉА У ИСТОРИЈИ ЈОВАНА РАЈИЋА

Развојем српског средњовековног друштва настаје у нашој уметности изузетно занимљива тема, српски владарски портрет. На самом свом почетку, у 13. столећу, тема се одликује реализмом који пратимо до првих година 14. века када се напореда са таквим схватањима јављају идеализовани портрети наших владара. Међутим, реалистички начин се развија и самостално живи у српској средњовековној уметности све до краја 14. столећа.¹ Сасвим је другачији развој српског владарског портрета у 18. веку. Његове битне карактеристике у вези су са духовним и политичким променама целокупног српског друштва које су изазване Великом сеобом Срба 1690. године. Сеобе су по својим последицама умногоме обележиле почетак новог доба у духовном и политичком животу српског народа. Од тих времена започиње и нагли процес укључивања Срба у западноевропску културу, што је условило, већ од тридесетих година 18. века, и напуштање традиционалних облика источноправославне уметности.² Привремени долазак претворио се у останак, а убрзо започиње неопходни процес сложеног преображаја целокупног духовног живота и његовог прилагођавања условима модерне апсолутистичке државе.³

Организацију целокупног народно-црквеног живота Срба у Монархији Марија Терезија је препустила председнику Илирске дворске депутације грофу Колеру.

Царица је Илирску дворску депутацију основала 1747. године са циљем да води бригу о српским политичким и црквеним питањима.⁴

¹ С. Радојчић, *Портрети српских владара у средњем веку*, Скопље 1934; Д. Медаковић, *Портрети српских владара у XVIII веку*, Путеви српског барока, Београд 1971, 271-275.

² М. Костић, *Генеза немачке културне оријентације*, Загреб 1922; Исти, *Гроф Колер као културно-просветни реформатор код Срба у Угарској у XVIII веку*, Београд 1922.

³ О прилагођавању барокним нормама и формирању српске барокне културе: М. Тимотијевић, *Српско барокно сликарство*, Нови Сад 1996, 27-42.

⁴ С. Симеоновић-Чокић, *Српске привилегије, Војводина II*, Нови Сад SA, 69; А.

Сл. 1 Припрага манастира Крушедола, 1750, Јов Василијевић, Поворка српских владара

Fig. 1 Narthex of the monastery Krušedol, 1750, Job Vasilijević, Procession of Serbian rulers

Преуређивање Карловачке митрополије у духу општих реформи државне власти су извршиле у време митрополита Јована Георгијевића, 1769-1773, и Викентија Јовановића-Видака, 1774-1780. Премоћ државе осећа се већ на сабору 1769. године. Тада је на основу закључака сабора и државних прописа о правима Српске православне цркве израђен правилник или *Регуламент*. *Регуламент*, који начелно представља збирку уредаба црквеног обележја, састављену на основу привилегија, декрета, рескрипта и резолуција, као владарски акт био је, такође, и својеврсно укидање привилегија, и то у њиховом правно-политичком смислу, свдећи све што се тиче Срба на искључиво верска питања.⁵ Контрола државе над црквом је појачана укидањем световне власти митрополита и ограничавањем његових прихода, смањењем броја црквених празника. Марија Терезија је, такође преко Илирске дворске депутације, спровела до крајњих граница могућности и редукцију српских манастира.⁶ Многе жалбе на *Регуламент* изнете су на народно-црквеном сабору 1774-1775, те је 1777. објављен други *Регуламент* који се није много разликовао од првог. Године 1779. објављен је *Декларативни рескрипт*, познатији под именом *Деклараторија*, којим је завршено велико поглавље у историји Карловачке митрополије и прописана права и дужности православне јерархије.⁷ Овим документом, без обзира на раније привилегије, државна власт је успела да народну и црквену аутономију претвори у црквено-школску и да заснује нови правни положај српског народа у Аустрији. На тај начин је Илирска дворска депутација уз, мање или више, принудно учешће сабора и синода својим реформама у оба *Регуламента*, 1770. и 1777, створила сталан систем за управљање народно-црквеним животом Срба, који је у

Форишковић, *Привилегије Срба у Хабзбуршкој монархији 1740-1790, Историја српског народа*, књига четири, том II, Београд 1986, 261.

⁵ Ј. Станковић, *Правно развијање православне митрополије сремско-карловачке*, I, Земун SA, 44; С. Симеонович-Чокић, *нав. дело*, 84.

⁶ О редукцији манастира: М. Грбић, *Карловачко владичанство*, III, Сремски Карловци 1893, 24-37; Г. Михайловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд 1964, 95-96.

⁷ Ј. Радонић, М. Костић, *Српске привилегије од 1690. до 1792*, Београд 1954, 126.

Сл. 2 Припрата
манастира
Крушедола, 1750, Јов
Василијевић, Поворка
српских владара

Fig. 2 Narthex of the
monastery Krušedol,
1750, Job Vasiljevič,
Procession of Serbian
rulers

Деклараторији 1779. модификован и Конзисторијалном системом 1782. допуњен, задржао пуну важност, без икаквих промена, за време Јосифа II, све до *Краљевског рескрипта* 1868.⁸

За време митрополита Мојсија Путника, 1781-1790, цар Јосиф II прогласио је *Патент о верској толеранцији* којим је призната равноправност и слобода свих вероисповести у Аустрији. За Србе то је значило потврде ранијих леополдинских привилегија и пуно признавање верско-националног идентитета нашег народа као потпуно равноправних грађана у Хабзбуршкој монархији.

Ови догађаји, који су у много чему изменили идејне програме Карловачке митрополије одредили су и преображај барокне иконографије националних светитеља. Већ у зидном сликарству припрате манастира Крушедола средином 18. столећа српски владари нису више обучени у средњовековно византијско владарско одело, већ у барокне костиме европских владара 17. века са хермелинским огртачима.⁹ Стара иконографија је напуштена. Њихови ликови иако идеализовани и са светитељским атрибутима, лишени су аскетско-светитељског изгледа, „а профани елементи убедљиво су надјачали освештана правила традиције.“¹⁰

Крајем 18. столећа национални светитељи и даље заузимају угледно место у ликовном репертоару српске црквене уметности, али у осталим областима ликовног стваралаштва њихово приказивање се лаицизује и у први план се истиче њихов световни карактер.¹¹ Постепено и систематски просвећени апсолутисти у Аустрији, како је већ наглашено, низом

⁸ Ј. Станковић, *нав.дело*, 44-45; С. Симеоновић-Чокић, *нав.дело*, 73-82; А. Форишковић, *нав.дело*, 262-263.

⁹ М. Тимотијевић, *Манастир Крушедол*, том I, Београд 2008, 263-289.

¹⁰ Д. Медаковић, *Портрети српских владара у XVIII веку*, Путеви српског барока, Београд 1971, 272.

¹¹ Д. Медаковић, *Представа српских владара-светитеља у XVIII веку*, Барок код Срба, Загреб 1988, 124; Исти, *Портрети српских владара у XVIII веку*, Путеви српског барока, 271-275.

Сл. 3 Припрата манастира Крушедола, 1750, Јов Василијевић, Поворка српских владара

Fig. 3 Narthex of the monastery Krušedol, 1750, Job Vasilijević, Procession of Serbian rulers

Сл. 4 Припрата манастира Крушедола, 1750, Јов Василијевић, Поворка српских владара

Fig. 4 Narthex of the monastery Krušedol, 1750, Job Vasilijević, Procession of Serbian rulers

закона и прописа, реформисали су читав државни и друштвени живот. У српску средину просветитељство допире под утицајем просвећеног апсолутизма аустријске монархије и у вези је са поменутиим терезијанско-јозефинистичким реформама

црквеног и школског живота поданика аустријске империје, спроведеним између 1740. и 1780. и потом за владе Јосифа II када аустријски просвећени апсолутизам доспева до свог врхунца 1780-1790. године.¹²

У средишту Монархије актуелна уметничка пракса у свом уобличавању, под утицајем просветитељских идеја, доживљава сложена превирања и долази до све отворенијих потискивања барокних схватања. У складу са тим, светитеље, као старе етичке узоре, замењују хероји из античке историје.¹³ Услед таквих услова морале су се и рационалистичке идеје, ради националног и политичког живота српског народа, саображавати конкретним потребама и могућностима примене. Смањење

¹² О терезијанско-јозефинистичким реформама: K. Vocelka, *Der „Josephinismus“ in der Maria Theresianischen Epoche, Österreich zur Zeit Kaiser Josephs II*, Wien 1980, 148-153; E. Kowalska, *Schulreform als Mittel der Kirchenpolitik in der Habsburgermonarchie unter Maria Theresia und Joseph II, Aufbruch zur Moderne*, Band 3, Wimar, Köln, Wien 1997, 625-631; A. Schilding, *Aspekte des „Josephinismus“, Aufklärung und frühjosephinische Reformen in Österreich, Aufbruch zur Moderne*, Band 3, Weimar, Köln, Wien 1997, 683-691; О одјеку јозефинистичких црквених реформи код Срба : Б. Вуксан, *Критика барокне побожности у Орфелиновој «Представци Марији Терезији»*, Годишњак за друштвену историју, II-1, Београд 1995, 82-88; В. Симић, *За љубав отаџбине. Патриоте и патриотизми у српској култури XVIII у Хабзбуршкој монархији*, Нови Сад 2012.

¹³ W. Busch, *Das sentimentalische Bild : Die Kriese der Kunst im 18. Jahrhundert und die Geburt der Moderne*, München 1993, 137-157.

Сл. 5 Стематографија, 1741,
Христофор Џефаровић, Томас
Месмер, Краљ Владислав

Fig. 5 Stematografija, 1741,
Christophor Džefarović, Tomas
Mesmer, King Vladislav

Сл. 6 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд,
Стефан Немања

Fig. 6 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld,
Stephan Nemanja

политичког утицаја цркве и њено затварање у оквиру верског деловања довело је и до промена у верско-политичком програму Карловачке митрополије. Представе Срба владара-светитеља све више се одвајају од своје старе теолошке основе, долази до њиховог лаицизирања и инсистира се на њиховом световном карактеру. Та схватања доживеће у 18. веку свој врхунац и биће прилагођења херојским оквирима епохе. Најпре се то догодило у делу *Кратко введенје в историју происходенијаславено-сербскога народа*, штампаном у Венецији 1765, Павла Јулинца, једног од првих рационалистички школованих људи, који је у протестантском евангелистичком лицеју у Братислави претрпео снажан утицај рационалистичко просветитељске филозофије, која је инсистирала на значају науке у односу на развитак народа.¹⁴ У Јулинчевој историји уместо светитељских ликова појављује се графичка илустрација оригиналне медаље сремских деспота Бранковића са њихове даровне хрисовуље светогорском манастиру Светог Павла. Деспотица Ангелина и њени синови Георгије и Јован представљени су као владари у стојећем ставу, са круном на глави.¹⁵ Након тога, веома значајан датум у лаицизирању

¹⁴ Р. Веселиновић, *Српска историографија XVIII века, Српска штампана књига 18. века*, Нови Сад-Београд 1963, 44.

¹⁵ П. Јулинац, *Краткое введенје в историју происхождения славеносербского народа*, Беч 1765, репринт Београд 1981, 124; М. Тимотијевић, *Српско барокно сликарство*, 383.

Сл. 7 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, Стефан Првовенчани

Fig. 7 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, Stephan the First Crowned

Сл. 8 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, Стефан III Храпави

Fig. 8 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, Stephan III Rough

српских владарских портрета представља појава *Историје разних словенских народова, најпаче Болгар, Хорватов и Сербов*, богословског писца, питомца кијевске Духовне академије Јована Рајића.

Јован Рајић аутор је прве обимне штампане историје Срба, дела изузетно значајног у стварању наше савремене историографије,¹⁶ књижевности и националне самосвести. Служећи се концепцијом Павла Ритера Витезовића, оствареном у делу *Serbia illustrata, sive de ortu et interitu Regni Syrbiorum*, и нацртом који је 1728. године Митрополији поднео словачки писац Јан Томка Саски, с предлогом да напише историју Срба, Јован Рајић је између 1757. и 1768. саставио своју *Историју разних словенских народова, најпаче Болгар, Хорватов и Сербов*. У свом широком свесловенском патриотизму, Рајић је, у складу са барокним панславизмом својих претходника у српској и хрватској историографији, чија је јасна тежња истакнута већ у наслову, покушао да својом историјом обухвати судбину Словена, да створи „универзалну историју“,¹⁷ нови концепт заснован на Волтеровој синтагми, коју је он и увео *philosophie d'histoire*.¹⁸

Концепција *Историје* Јована Рајића повезана је са делима српске барокне историографије у којој је улога историје, „која је у тим временима бивала и функција политичкоправног приручника за одбрану привилегија једног народа“, стављена у службу будућности српског ентитета. *Историја*

¹⁶ С. Ћирковић, *Рајићева «Историја» и почеци модерне српске историографије*, Летопис Матице српске, год. 170, књ. 453, св. 4, Нови Сад 1994, 528-536.

¹⁷ У писму своме ученику митрополиту Стратимировићу од 22. 10. 1796. он помиње «универзалну историју». В.: К. Марицки Гађански, *Јован Рајић о сродности народа*, Јован Рајић, Живот и дело, Београд 1997, 119-125.

¹⁸ R.G. Collingwood, *The Idea of History*, Oxford, Univ. Press, 1976, 113.

Сл. 9 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, краљ Владислав

Fig. 9 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, King Vladislav

Сл. 10 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, краљ Урош

Fig. 10 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, King Uroš

је стилски и композицијски, по начину приказивања имала сличности са делима насталим на Западу у 17. столећу, више него са онима насталим у времену када је довршена и штампана.¹⁹

У *Историји* портрети српских владара представљени су на један неуобичајени начин, без најосновнијих светитељских атрибута, у духу сасвим световних схватања. Цар Душан, на пример приказан је у оклопу, а краљ Стефан Првовенчани у овалном медаљону, са круном на глави, владарском костиму, окружен ратничким симболима, штитовима, оклопима, мачем и копљима. Наиме, Стојан Новаковић када је почео да штампа Рајићеву *Историју*, затражио је у писму упућеном ученом карловачком митрополиту, Стефану Стратимировићу, да му пошаље Џефаровићеву *Стематологију* и *Правила молебнаја* Синесија Живановића, како би из њих преузео ликове српских владара.

Раковачки игуман Теофан, вероватно на захтев патријарха Арсенија III Чарнојевића, 1714. саставља богослужбену књигу са службама Србима светитељима, *Правила молебнаја свјатих сербских просветитељеј*, касније названа *Србљак*.²⁰ Нова редакција и појава штампаног издања *Србљака*, педесетак година касније, 1761, који ће четири лета након тога, 1765, бити прештампан у Типографији Пана Теодосија у Венецији, везана је за арадског епископа Синесија Живановића, ранијег архимандрита манастира Раковца.²¹ Појава штампаних *Србљака*, у којима је одбором светитеља, чије су службе биле уврштене у овај корпус, истакнута политичка функција зборника, молитвених правила, утицала је на ширење барокног култа српских светитеља и њихово ликовно представљање.

¹⁹ Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, Београд 1952, 118-119.

²⁰ 20Л. Чурчић, *О Србљацима у XVIII веку*, Српска графика у XVIII веку, Зборник радова, Београд 1986, 55-79.

²¹ Л. Чурчић, *О Србљацима у XVIII веку*, 71-73.

Сл. 11 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, краљ Драгутин

Fig. 11 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, King Dragutin

Сл. 12 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, краљ Милутин

Fig. 12 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, King Milutin

Идеја о обнови српског златног доба у симболичној политици репрезентативне културе Карловачке митрополије визуелно је представљена штампањем *Стематологије*, коју је осмислио високи клир, а резао Христофор Џефаровић у сарадњи са Томом Месмером 1741.²² *Стематологија* је настала у тренутку када патријарх Арсеније IV Шакабента, који је ојачао духовну димензију своје службестекавши популарност и морални ауторитет, од Марије Терезије у Бечу тражи потврду својих права над целим Илириком. Овде је уметност, заправо графика, директно стављена у функцију пропагирања и одбране верско-политичког програма патријарха Арсенија IV Шакабенте, који се у *Стематологији* слави као обновитељ златног доба средњовековног царства цара Душана.

Штампани примерци *Србљака* и *Стематологија* прихваћени су као сликарски и уметнички приручници, а ликови српских владара светитеља, инспирисани овим књигама, раширили су се по целом подручју Карловачке митрополије.

Митрополит Стефан Стратимировић послао је Стојану Новаковићу обе књиге, али му је у писму од 17. августа 1793. предложио „Мненије моје било би да при изсеченију образов круг либо венац около глави изостане, а убор и одјејаније церковноје и монашескоје с крстом у рукама, в какови они изобразујутсја, да преобратититсја на убор и одјејаније царскоје. Елико бо дела их, промени житија на чин монашески, их благочестија, свјатини и кончини живота касајетсја, то тако из Историји читателем јавлено будет.“²³ Дакле, потуно другачије од представа у *Стематологији*, Христофора Џефаровића и Томаса Месмера, и *Србљаку*, Синесија Живановића. Стојан Новаковић је прихватио нову концепцију историјског портрета коју је предложио митрополит Стефан

²² 22 *Стематологија, Изображеније оружиј Илирических, Изрезали у бакру Христофор Жефаровић и Тома Месмер 1741*, Ед. Д. Давидов, Нови Сад 1972.

²³ Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, 78

Сл. 13 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, краљ Стефан Дечански

Fig. 13 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, King Stephan Dečanski

Сл. 14 Историја Јована Рајића, 1794, Јохан Георг Менсфелд, цар Душан

Fig. 14 History of Jovan Rajić, 1794, Johan Georg Mensfeld, Emperor Dušan

Стратимировић. Тако, према савету виског црквеног архијереја долази до посветовљавања српског владарског портрета који добија национални, романтичарски, позоришни карактер. Поступак митрополитов сасвим је разумљив када се има у виду да је питање српских светитеља решавала аустријска државна власт. Од свих црквених реформи Марије Терезије највише незадовољства изазвала је редукција католичког, унијатског и православног календара. Спровођење реформи црквеног календара одразило се и на прослављање српских светитеља.

Почетна редукција календара, коју је спровео Хабзбуршки двор из политичко-економских разлога у складу са рационалистичко-просветитељском политиком, имала је за циљ да смањи број заповедних празника.²⁴ Током прве половине 18. века српска црква у Монархији, заједно са недељама, славила је стоседамдесет празника. Међу њима био је и велики број руских светитеља прихваћених посредством руских минеја. Преко царског комесара гроф Колер, који је био зачетник и организатор у спровођењу и ове терезијанске културно просветне реформе међу Србима, дао је инструкцију да се на црквено-народном сабору у Сремским Карловцима 1769, споразумно са епископима, укине што већи број празника. И поред отпора црквеног клира, новоизабрани митрополит Јован Георгијевић прихватио је наређење двора и на једној седници Синода, који је наставио рад након завршетка сабора, донета је одлука да се укине педесет шест празника, од којих се двадесет и седам односило на празновање руских светитеља.²⁵ У овој првој редукцији није укинут ниједан празник српских светитеља чије се службе налазе

²⁴ М. Костић, *Гроф Колер као културно просветни реформатор код Срба*, 130-151.

²⁵ М. Костић, *Гроф Колер као културно просветни реформатор код Срба*, 135; М. Грбић, *Карловачко владичанство*, III, Карловци 1893, 24.

Сл. 15 Историја Јована Рајића,
1794, Јохан Георг Менсфелд, цар
Урош

Fig. 15 History of Jovan Rajić,
1794, Johan Georg Mensfeld,
Emperor Uroš

у Србљаку.²⁶ На залагање митрополита Јована Георгијевића, који је био један од највећих поборника прослављања националних светитеља, са новим календаром изашао је из штампе *Зборник молитава са Стихиром Србима светитељима*.²⁷

Против редукције православног календара која није укинула заповедно прослављање ниједног српског светитеља устао је унијатски апостолски викар у Хрватској Василије Божичковић, који је у својим полемикама истицао да је прослављање српске државне идеје, подржаване светковањем српских владара, у супротности са аустријском државном политиком и начелом државне јединствености, главним циљем терезијанских реформи.²⁸ Године 1773. у Бечу је одржан Синод унијатске цркве Хрватске, Угарске и Ердеља, где је одлучено да се у календар уврсти само шеснаест празника.²⁹ Одмах по завршетку Синода захтевано је да се православни календар приближи католичком, који је бројао тридесет седам и унијатском који је сведен на шеснаест празника.

На народно-црквеном сабору који је, након смрти митрополита Георгијевића, одржан 1774. гроф Колер је пред Синод изнео захтев за даљом редукцијом календара. У међувремену је Атанасију Деметровићу Секерешу наложио да на основу грчког календара направи преглед највеће могуће редукције православних празника. За време сабора тај предлог је поднесен Синоду са захтевом да се од шездесет осам заповедних празника укине двадесет седам и да се уместо десет националних светитеља задржи прослављање само светог Саве, који је проглашен заштитником српске цркве у Хабзбуршкој монархији.³⁰ Следеће године Синод је пристао да се

²⁶ О рукописним зборницима молитвених правила српским светитељима-Србљацима: Л. Чурчић, *Србљаци у XVIII веку, Српска графика XVIII века, Зборник радова*, Београд 1986, 55-79.

²⁷ М. Костић, *Гроф Колер као културно просветни реформатор код Срба*, 135; М. Грбић, *Карловачко владичанство*, III, 24-26.

²⁸ М. Костић, *Гроф Колер као културно просветни реформатор код Срба*, 142-143.

²⁹ *Исто*, 142-143.

³⁰ М. Грбић, *Карловачко владичанство*, 27-28.

број празника смањи на тридесет девет, а представљање новог календара са редукованим бројем померено је за 1776. годину, када је штампан у Курцбековој штампарији и по изласку изазвао опште незадовољство. У њему су поред укинутих празника избрисани и сви српски светитељи осим светог Саве. Националну и верску одбрану Срби су морали да помере са религиозног плана на план буђења историјске свести.

Владарски ликови, које је све гравирао Јохан Георг Мансфелд, у другом тому *Историје*, штампани су, као нека врста правоугаоне заставице, заједно са текстом, историјски веома битним, у доњем делу стране. У округлим медаљонима налазе се допојасни портрети крунисаних владара, а са леве и десне стране ратнички атрибути, застава, копље, тоболац, сабља, труба. Приказани су Стефан Немања, Стефан Првовенчани Краљ, Стефан Немања III Храпави, Владислав III венчани Краљ, Велики Краљ Урош, Стефан Драгутин Краљ, Милутин Стефан Урош I, Стефан Урош III Краљ Дечан., Стефан Душан силниј, првиј Цар, Урош V вториј и последњи Цар.

Предлошци су вероватно преузети из западноевропског графичког репертоара. У Митрополијској библиотеци налазила се збирка ликова франачких владара „одакле је узет бар лик цара Уроша“³¹, а остали портрети престилизовани из истог или сличног корпуса. Нова концепција историјског портрета једним делом се ослањала на актуелна класицистичка схватања, али њени основи произлазе „из Баронијусовог, археолошки интонираног, барокног класицизма“.³²

Историја, с обзиром да је остала у рукопису скоро тридесет година, доживела је, пре него што је између 1794. и 1795. у четири књиге издата у Бечу, стилске и идеолошке преправке у духу захтева укуса и потреба једног новог доба. Стојан Новаковић, издавач, преиначио је рускословенски у славеносербски, а Рајић је у спис унео похвале науци, потреби школовања најширих маса, модерном организовању државе, и «ученом 18. веку».³³ Поред свих преправки *Историја* је остала «органички део српске барокне историографије», није постала дело нове просветитељске идеологије.³⁴ У тренутку њеног изласка из штампе Симеон Пишчевић пише своју историју, али са сасвим нових идејних позиција. Он се историјским чињеницама не обраћа страним државама и владарима, схватајући да они ништа не могу допринети у борби за ослобођење Срба од отоманске власти. Својом историјом обратио се сопственом «народу и написао је искључиво за интерне потребе, осећајући да тај народ и сам поседује довољно снаге да се избори за независност. Тог тренутка када је била написана једна историја окренута новој публици, истој оној која ће водити и финансирати српску револуцију 1804, са српском барокном историографијом било је свршено».³⁵

³¹ Исто

³² М. Тимотијевић, *Српско барокно сликарство*, 384.

³³ М. Павић, *Историја српске књижевности барокног доба*, Београд 1970, 338-352.

³⁴ Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, 92.

³⁵ М. Павић, *Рађање нове српске књижевности*, Симеон Пишчевић, Београд 1983, 561-583; О Пишчевићевој историји, њеном односу према публици, концепцијама

Miroslava Krstić

(Institute of Art History, Faculty of Philosophy, Belgrade)

VISUAL REPRESENTATIONS OF SERBIAN RULERS AND SAINTS
IN *THE HISTORY OF JOVAN RAJIĆ*

The subject of this paper are the visual representations of the Serbian rulers and saints in the "History of different Slavic people, mostly Bulgarians, Croats and Serbs" executed by the theologian writer, the cadet of the Kiev Spiritual Academy, Jovan Rajić. Jovan Rajić is the author of the first extensive printed history of Serbs, a work of great importance in the creation of our contemporary historiography, literacy and national self-awareness. Events at the end of the seventies of the 18th century, which influenced the change of the conceptual programs of the Metropolitan of Karlovac, also determined the transformation of the baroque iconography of the national saints.

The final Theresian-Josephinistic reforms by reducing the political power of the church and closing it into the framework of religious activity caused the separation of the religious-political program of the Metropolitan of Karlovci. In church art, national saints still have a prominent place, but in the other areas of artistic creativity, their presentation is laicised and their global character is emphasized in the foreground.

In the History of educated Archimandrite Jovan Rajić from Kovilj, printed in Vienna in 1794, appeared the idealized historical portraits of Serbian medieval rulers without saint-hood attributes. These depictions were created in a spirit of understanding, quite different from the performances in *Stematografija*, of Džefarović-Mesmer, and *Srbijak* of Sinesi Živanović. Stojan Novaković who was the publisher, proposed to the Metropolitan Stefan Stratimirović proposed a new concept of portraits. That concept relied on actual neoclassical conceptions, „but its basis stems from Baronius's, archaeologically intonated classicism.“

и разликама у односу на историју Јована Рајића. В.: М. Павић, *Симеон Пишчевић (Од барока до класицизма)*, 294-303.